

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Тетяна Потапчук

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Анотація:

Проблема толерантності для українського суспільства пов'язана насамперед із необхідністю подолання внутрішньої роз'єднаності, зокрема й політичної, соціальної, релігійної, оскільки нетерпимість – одна з глобальних проблем сучасного світу. Саме тому до явища толерантності, що розглядається як один із можливих шляхів подолання соціальної напруженості, виникає значний інтерес. Серед пріоритетних напрямів реформування навчально-виховного процесу – реалізація принципів загальнолюдської моралі, формування усвідомлення взаємозв'язку свободи, прав людини та її громадянської відповідальності, уміння міжособистісного спілкування та підготовка молодого покоління до життя в умовах полікультурного простору.

Виховання толерантності дає можливість пізнання культури різних народів, створюючи в такий спосіб передумови для взаєморозуміння і поваги, позиції співпраці, що є запорукою соціальної міжнародної стабільності. Основу сучасного освітнього простору має становити педагогіка толерантності, яка передбачає зміну системи людських відносин, побудову їх на взаємній повазі.

У статті з'ясовано, що толерантність визначається сформованими в особистості настановами, звичками, світоглядом; підлягає цілеспрямованому вихованню й самовихованню. Готовність майбутнього вчителя до формування толерантності учнів молодшого шкільного віку трактується як інтегративна особистісно-професійна якість, що акумулює знання про сутність і змістовні аспекти толерантності, емоції, цінності, потреби, мотиви діяльності, спрямовані на досягнення взаєморозуміння, на накопичення досвіду застосування знань і вмінь у поведінці, співпраці, здатності до діалогу з іншими.

Дослідження виховання толерантності в молодших школярів показало, що суттєву роль у цьому процесі грають чинники, які безпосередньо впливають на цей процес: психологічні особливості молодших школярів, специфіка організації навчально-виховного процесу в початковій школі.

Доведено, що створення толерантної атмосфери в школі залежить від організаційно-методичної підготовки майбутніх педагогів з питань формування толерантності та передбачає організацію роботи зі

Аннотация:

Потапчук Татьяна. Подготовка будущих учителей начальной школы к воспитанию толерантности у младших школьников.

Проблема толерантности для украинского общества связана, прежде всего, с необходимостью преодоления внутренней разобщенности, в том числе политической, социальной, религиозной, поскольку нетерпимость – одна из глобальных проблем современного мира. К явлению толерантности, которая рассматривается как один из возможных путей преодоления социальной напряженности, возникает значительный интерес. Среди приоритетных направлений реформирования учебно-воспитательного процесса – реализация принципов общечеловеческой морали, формирование осознания взаимосвязи свободы, прав человека и его гражданской ответственности, умение межличностного общения и подготовка подрастающего поколения к жизни в условиях поликультурного пространства.

Воспитание толерантности предоставляет возможность познания культуры разных народов, создавая тем самым предпосылки для взаимопонимания и уважения, позиции сотрудничества, что является залогом социальной межнациональной стабильности. Основу современного образовательного пространства должна составлять педагогика толерантности, которая предусматривает изменение системы человеческих отношений, построение их на взаимном уважении.

В статье установлено, что толерантность определяется сложившимися у личности установками, привычками, мировоззрением; подлечит целенаправленному воспитанию и самовоспитанию. Готовность будущего учителя к формированию толерантности учащихся младшего школьного возраста трактуется как интегративная личностно-профессиональное качество, аккумулирующее знания о сущности толерантности и ее содержательных аспектах, эмоции, ценности, потребности, мотивы деятельности, направленные на достижение взаимопонимания, опыт применения знаний и умений поведения, сотрудничества, способности к диалогу с другими.

Исследование воспитания толерантности у младших школьников показало, что значительную роль в этом процессе играют факторы, непосредственно влияющие на данный процесс: психологические особенности младших школьников, специфика организации учебно-воспитательного процесса в начальной школе.

Доказано, что создание толерантной атмосферы в школе зависит от организационно-методической подготовки будущих педагогов относительно вопросов формирования толерантности и предусматривает организацию работы со студентами, направленной

Resume:

Potapchuk Tetyana. Preparation of future primary school teachers to education of tolerance in junior schoolchildren.

The problem of tolerance for Ukrainian society is primarily related to the need to overcome internal disunity, including political, social, religious, as intolerance is one of the biggest global problems in the modern world. There is interest in the phenomenon of tolerance, which is seen as one of the possible ways to overcome social tensions. Among the priority areas of reforming the educational process there are the implementation of the principles of universal morality, the formation of awareness of the relationship between freedom, human rights and civic responsibility, interpersonal skills and preparing the younger generation for life in a multicultural space.

Education of tolerance provides an opportunity to learn about the culture of different peoples, thus creating the preconditions for mutual understanding and respect, a position of cooperation, which is the key to social and international stability. The basis of modern educational space should be the pedagogy of tolerance, which involves changing the system of human relations, building them on mutual respect.

The article clarifies that tolerance is determined by the guidelines, habits, worldview formed in the individual; subject to purposeful education and self-education. The readiness of the future teacher to form tolerance in primary school students is interpreted as an integrative personal and professional quality that accumulates knowledge about the essence and content aspects of tolerance, emotions, values, needs, motives aimed at achieving mutual understanding, experience in applying knowledge and skills in behavior. cooperation, ability to dialogue with others.

The study of tolerance education in primary school children showed that a significant role in this process is played by factors that directly affect this process: the psychological characteristics of primary school children, the specifics of the organization of the educational process in primary school.

It is proved that the creation of a tolerant atmosphere at school depends on the organizational and methodological training of future teachers on the formation of tolerance and involves the organization of purposeful work with students to

студентами, спрямованої на здобуття ними необхідних знань із теорії і методики виховання толерантності в молодших школярів.

Ключові слова:

готовність майбутнього вчителя; виховання толерантності; молодші школярі; навчально-виховний процес у початковій школі; дитяча художня література.

на предоставление им необходимых знаний по теории и методики воспитания толерантности младших школьников.

Ключевые слова:

готовность будущего учителя; воспитание толерантности; младшие школьники; учебно-воспитательный процесс в начальной школе; детская художественная литература.

provide them with the necessary knowledge of theory and methods of tolerance education of junior students.

Key words:

readiness of the future teacher; education of tolerance; junior schoolchildren; educational process in primary school; children's fiction.

Постановка проблеми. Оновлення суспільства вимагає певних змін і в системі освіти. Як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст. (2002), основне завдання сучасної школи – максимально розкрити потенціал кожного учня, підготувати його до активного соціального життя. Такий підхід вимагає серйозних змін у професійній підготовці майбутнього учителя через формування його готовності й умінь працювати в школах різного типу, самостійно визначати й доцільно використовувати педагогічні технології, користуватись найбільш ефективними методами впливу на учнів.

Важливим аспектом професійного становлення особистості майбутнього вчителя на етапі навчання в педагогічному закладі є формування знань, умінь і навичок, що відповідають обраному фаху.

Підготовка бакалаврів педагогічної освіти в університеті здійснюється на основі нормативних документів (Закони України «Про освіту» і «Про вищу освіту», Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах).

Бакалавр – освітньо-кваліфікаційний рівень, що передбачає здобуття особою повної вищої освіти. Бакалавр педагогічної освіти має бути підготовлений до роботи, що вимагає високого рівня знань гуманітарних наук: педагогіки, психології, філософії, культурології тощо. Випускники-бакалаври повинні орієнтуватися в особливостях використання інноваційних психолого-педагогічних концепцій, теорій і методик виконання науково-дослідницьких, конструктивно-організаційних, управлінських, освітньо-виховних завдань. Водночас у процесі навчання в бакалавраті студенти мають оволодіти знаннями про особливості формування толерантності в молодших школярів.

Цьому сприяє низка навчальних курсів («Вступ до спеціальності», «Психологія», «Дидактика», «Теорія виховання», «Історія педагогіки», «Методика виховної роботи» тощо), педагогічна практика в загальноосвітніх навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження підтверджується результатами вивчення наукової літератури з філософії, культурології, історії, соціології,

психології та педагогіки толерантності. Науковці визначають толерантність як принцип правового, соціально-політичного аспекту (М. Мchedlov), як певну філософію (В. Лекторський), як категорію відносин (О. Клепцова, В. Маралов, В. Сітаров, О. Соколова, Г. Солдатова), як толерантну свідомість (О. Асмолов, О. Газман, О. Грива, О. Кондаков, О. Насиновська), як пізнавальну стратегію (А. Коржуєв, Н. Кудзієва, В. Попков, М. Поташиник), як основу свободи, поваги до прав іншої людини, терпимість, ненасильство, культуру компромісу, діалог, особистісну або суспільну характеристику, яка припускає усвідомлення того, що світ і соціальне середовище багатомірні (В. Тішков). Водночас вихованню і навчанню толерантності все ще приділяється недостатньо уваги на всіх рівнях освітньо-виховної діяльності, зокрема й у початковій школі. Окремі спроби в цьому напрямі зводяться переважно до проголошення локальних освітніх концепцій або організаційно-управлінських заходів.

Сензитивність молодшого шкільного віку до виховання толерантності зумовлена тим, що з приходом дитини до школи починає встановлюватися взаємодія між учнями, які є представниками різних мікросоціумів із певним життєвим досвідом, що впливає на загальний розвиток особистості; змінюється співвідношення нервових процесів збудження і гальмування, що розглядається як основа для формування самоконтролю, свідомої регуляції поведінки. Саме в цьому віці відбувається продуктивне оволодіння регіональною культурою у зв'язку з активним формуванням характеру, настанов, стереотипів поведінки й мислення, світогляду особистості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, стан розв'язання проблеми, що досліджується в практиці початкової школи, проведені дослідження дали змогу визначити педагогічні умови, які підвищують ефективність виховання толерантності в учнів 1-4 класів і забезпечують їх комплексну реалізацію в найтіснішому взаємозв'язку.

Однією з найважливіших педагогічних умов виховання толерантності в молодших учнів є організаційно-методична підготовка майбутніх учителів початкової освіти з питань виховання толерантності.

Головним педагогічним засобом виховання толерантності в учнів є особистість самого педагога. Робота вчителя початкової школи багатофункціональна. Він організовує діяльність дітей, їх спілкування і взаємовідносини, особисто впливає на їхню діяльність, поведінку та розвиток; координує вплив інших педагогів, взаємодіє з батьками вихованців, бере участь у процесі навчання, виконує адміністративні функції (керує групою дітей, відповідає за виконання ними правил внутрішнього розпорядку школи, координує їхню діяльність); забезпечує їх безпеку й охороняє здоров'я.

Формулювання цілей статті. Мета статті – теоретично обґрунтувати підготовку майбутніх учителів початкової школи до виховання толерантності в молодших школярів.

Методи й організація дослідження: аналіз та узагальнення наукової літератури, педагогічне спостереження, анкетування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завдання, структура і зміст обов'язків вчителя початкової школи зумовлені психологічними особливостями молодших школярів. У відносинах із дітьми вчитель має виявляти більше уваги, сердечності, людяності.

На думку І. Беґа (1998), учитель початкової школи мусить володіти добре вираженими здібностями для адекватної рефлексії своїх індивідуальних можливостей. Йому необхідне знання того, як його «Я», його особистісні якості стають надбанням дітей, як своєрідно, відповідно до вікових особливостей, вони інтерпретуються дітьми, набувають значення для учнів.

В. Сухомлинський (1979) зазначав: «Чуйність і лагідність – та духовна сила, яка здатна вберегти дитяче серце від огрублення, озлоблення, жорстокості й байдужості, від безсердечно-тупого ставлення до всього доброго і світлого в житті, насамперед, до сердечного, теплого слова» (с. 355).

Зазначені якості є дуже важливими для вчителя, оскільки характер сприйняття молодшим школярем виховних впливів педагога залежить від того, як він сприймає особистість учителя, від якого виходить виховна ідея, і яке ставлення до неї у нього виникає. Тому вчитель мусить своїм особистим прикладом викликати у дітей повагу, довіру, бути для них авторитетом, позитивним прикладом в усьому. Він не має права на асоціальні, аморальні вчинки. Діти більше довіряють справам учителя, аніж його словам. Вчинки та приклад його поведінки стимулюють дітей поводитися так само, тому педагог має продумувати та контролювати власну поведінку, аби цілком відповідати тому, чого він вимагає від своїх вихованців.

Отже, учитель початкових класів повинен постійно працювати над собою, удосконалювати

особистісні якості. Виховати толерантну особистість здатний лише толерантний педагог. Педагогічна толерантність є особливою інтегративною формою, що містить у собі риси всіх видів толерантності, визначається цілями, завданнями й особливостями педагогічної діяльності вчителя, багатством створення педагогічних ситуацій; є професійно-особистісною якістю вчителя, однією із норм його поведінки, одним із компонентів педагогічної етики.

Педагогічна толерантність – це не лише особистісно-професійна якість окремого педагога, а й усього педагогічного колективу, оскільки лише в толерантному педагогічному колективі школи можуть бути створені необхідні умови для виховання толерантної особистості.

Особистісні якості вчителя початкової школи можуть сприяти або перешкоджати продуктивному виконанню завдання – виховання толерантності. Педагогічна діяльність сповнена різного роду напруженими ситуаціями, що пов'язані з емоційними реагуваннями. Педагог має усвідомити, що він є зразком для наслідування. Він має сприяти розвитку діалогу та мирного подолання конфліктів; акцентувати на значущості кожного учня, поважати його почуття та позицію; формувати почуття справедливості, створювати сприятливу атмосферу в класі; розвивати в учнів почуття взаємної відповідальності, давати можливість вихованцям самостійно розв'язувати проблеми.

Проблема створення толерантної атмосфери в школі залежить від організаційно-методичної підготовки майбутніх педагогів із питань виховання толерантності та передбачає організацію роботи зі студентами, спрямованої на надання їм необхідних знань із теорії і методики виховання толерантності в учнів 1-4 класів.

З огляду на те, що молодшим школярам не завжди відомі знання про людину, самих себе, механізми конструктивної взаємодії з оточенням, В. Тернопільська (2014) розробила розвивальний курс «Вчимося розуміти себе та інших», який ми трансформували в контексті магістерського дослідження. Він передбачає оволодіння вихованцями системою знань, умінь і навичок про толерантність, механізмами взаємопізнання, взаєморозуміння (ідентифікації, рефлексії, емпатії). Курс складається з декількох розділів: «Я – неповторна людина», «Я і взаємини в моєму житті», «Учуся взаємодіяти» тощо. Кожне заняття містить теоретичний блок і низку практичних вправ, тестів, ігор, тренінгів, під час виконання яких школярі оволодівають необхідними навичками самоаналізу й саморозуміння, розуміння інших людей. Такі заняття сприяють формуванню у вихованців власної думки;

засвоєнню знань і вмінь конструктивного спілкування і взаємодії; набуттю навичок саморегуляції емоційного стану, настрою.

Ми погоджуємося з думкою вченої, що одним із джерел здобуття молодшими школярами знань про соціальні норми, толерантність, формування в них позитивного ставлення до оточення є казка, оскільки саме вона найбільше відповідає сутності дитини, її внутрішнім потребам. Водночас ми виходимо з того, що алегорична форма багатьох казок дає змогу не просто ознайомити учнів із тими чи тими поняттями, нормами, правилами, а й передати внутрішні почуття персонажів, спонукати до роздумів, що допомагає перенестися з казки в реальне життя, подивитися на нього по-новому, побачити себе, свої дії ніби зі сторони.

До того ж слухання казки, на думку вчених, допомагає дитині навчитися розуміти внутрішній світ героїв, а через них – і внутрішній світ інших людей, учить співчувати їм, вірити в сили добра, набувати впевненості в собі. На основі аналізу поведінки казкових героїв вихованці вчаться виокремлювати позитивні та негативні риси особистості, оцінювати їх.

Суттєвим є той факт, що використання тематичного багатства казок істотно впливає на формування толерантності молодших школярів, позначається на їхній поведінці та вчинках. Діти, аналізуючи вчинки казкових героїв, ознайомлюються з певними соціальними нормами, правилами взаємодії та особливостями їх дотримання, а також із толерантним ставленням до інших, що виявляється в доброзичливому, чуйному ставленні, терпимості до чужих думок. З огляду на це, доречно звернути увагу дітей на зміст певних моральних якостей, які є важливими для встановлення міжособистісних взаємин, на красу та корисність одних особистісних якостей і потворність та шкідливість інших; сприяти формуванню правильного ставлення вихованця до проблем, що обговорюються; допомагати провести аналогію між учинками казкових персонажів і власними – для формування вмінь адекватно їх оцінювати.

Зауважимо, що в процесі роботи значну увагу слід також приділяти розвитку в молодших школярів умінь поставити себе на місце іншої людини, побачити ситуацію ніби її очима. Це сприяє створенню в молодших школярів «банку життєвих ситуацій», який у разі необхідності може бути активізований.

Під час вибору казок необхідно дотримуватися таких вимог: це повинні бути добрі казки, з гарною кінцівкою; вони мають допомогти дитині перейнятися чужим болем, замислитися над собою.

Для формування толерантності молодших школярів, розвитку в них умінь розв'язувати власні проблеми, знаходити оптимальні шляхи взаємодії з оточенням доцільно пропонувати дітям складати казки на задану тему. Водночас слід стежити, щоб складені вихованцями казки мали щасливу кінцівку, оскільки створюючи казку дитина не тільки розповідає про власні проблеми, а й ніби програмує себе. Тому саме щаслива кінцівка допомагає авторам «підтягнути» сюжет, фактично пропонуючи комплекс дій, спрямований на досягнення успіху у взаємодії, діяльності. Результати проведеної роботи переконують, що формування у молодших школярів рис толерантності відбувається внаслідок цілеспрямованого впливу на їхню емоційно-почуттєву та діяльнісну сферу.

У роботі з дітьми ми користувалися розробленою В. Тернопільською (2014) методикою, а також використовували елементи казкотерапії. Сутність казкотерапії як психолого-педагогічного методу полягає у формуванні зв'язків між казковими подіями та поведінкою в реальному світі, переносі казкових смислів у реальність. На думку прихильників цього методу (І. Вачков, М. Дейлі, Т. Зінкевич-Євстигнеєва), причиною багатьох проблем є дисгармонія внутрішнього розвитку дитини. Тому метою виховного процесу є досягнення внутрішньої гармонії, оскільки гармонійна людина є творцем життя, а дисгармонійна – руйнівником. Руйнівник кривдить інших людей, спричиняє біль, дискомфорт, усвідомлено гальмує власний розвиток. Творець береже те, що його оточує, «очищає» свої думки, дисциплінує почуття, працює над особистісним зростанням. Тому основним критерієм для казкотерапевта є діагностична шкала «руйнування – творчість», а головним завданням – передача знань про життя творця з метою формування творчої особистості (Тернопільська, 2014, с. 99).

У процесі роботи ми використовували такий методичний прийом: виявивши проблеми окремих дітей, складали казку, де пригоди, вчинки героїв були спрямовані на розв'язання цих проблем. Ми вигадували фантастичну істоту, яка зовні і за характером була дещо схожою на дитину і в якій, за сюжетом, з'являлося багато можливостей, засобів для подолання перешкод. У такий спосіб ми давали можливість вихованцеві відчувати допомогу та знайти вихід із ситуації, що його хвилює.

Ефективним засобом виховання толерантності є використання багатства дитячої художньої літератури, яка служить матеріалом для формування уявлень, знань молодших школярів про риси толерантної особистості, розкриваючи в сюжетно-образній формі взаємини між людьми, показуючи приклади толерантної поведінки.

Вихованець, сприймаючи позицію автора твору, ніби порівнює її з власною позицією, а отже, відбувається оцінка власних норм поведінки й переоцінка цінностей. Водночас дитина переживає почуття обурення, сорому, протесту і, як наслідок, засвоєні раніше цінності й норми поведінки зазнають руйнування. А через емоції (які виникають під впливом прочитаного) можна вплинути на розвиток емпатійних можливостей молодших школярів. Художні твори стимулюють розвиток здатності співчувати іншим людям, впливають на емоційно-ціннісну сферу особистості, спонукають співпереживати героям і радіти з ними, що доволі нечасто трапляється в реальному житті.

Поза сумнівом, великий виховний потенціал мають також розповіді та казки, зібрані В. Сухомлинським у «Хрестоматії з етики» (1979). Ці твори змушують дітей задуматися над вчинками та переживаннями героїв, співвіднести їх із власними. Окрім того, у процесі читання й обговорення діти ознайомлюються з такими важливими поняттями, як совість, альтруїзм, егоїзм, розвивають навички мовлення. Аналіз і оцінка автором учинків і характерів героїв дає змогу вихованцям орієнтуватися в оцінці ситуації. Але робота над художніми творами вимагає від педагога творчого підходу, оскільки процес аналізу твору охоплює такі етапи: 1) підготовка учнів до сприймання твору, ознайомлення із сюжетною лінією, з'ясування емоційного впливу твору, аналіз особистісних якостей героїв; 2) виявлення причинно-наслідкових зв'язків, з'ясування мотивів поведінки героїв (чому герой так учинив і як цей учинок його характеризує?); 3) узагальнення особистісних рис героїв, оцінка їхніх вчинків, зв'язок із життєвим досвідом вихованця, поглиблення знань і суджень про соціальні норми поведінки, правила взаємодії та спілкування.

Серед різноманітних форм і методів виховання толерантності важливе місце належить грі. Саме гра є природним для молодших школярів видом діяльності, де вони не тільки відображають реальне життя, а й перебудовують його.

На думку психологів (В. Давидов, К. Френч), у процесі ігрової діяльності в дітей формується орієнтація на загальний зміст людських взаємин і дій, відбувається виділення в них моментів підкорення та керівництва, розвиваються узагальнені переживання та орієнтація в них. Зауважимо, що ігри допомагають вихованцям виражати власні почуття, розв'язувати внутрішні конфлікти, опановувати маловідомі способи дій, набувати досвіду конструктивної взаємодії, спілкування, що є важливим у формуванні вмінь і навичок толерантної поведінки.

По суті, саме гра дає змогу дитині уявити себе на місці інших людей, розширити спектр власних думок і почуттів, сприяє кращому розумінню себе та оточення. До того ж програвання ролей дає вихованцю можливість проекспериментувати з різними моделями поведінки й побачити, до яких вони призводять наслідків.

Сюжетно-рольова гра активізує уяву молодшого школяра, дає змогу йому виконувати дії не лише за себе, а й за персонажа. Водночас відбувається процес перевтілення дитини на тлі емоційного піднесення, що зумовлює розвиток її емоційної сфери. В ігровій ситуації вихованець наслідує риси, почуття іншої людини. За такої умови власні переживання, які заважають дитині в житті, опиняються на другому плані й до певного часу не впливають на поведінку дитини. Також переживання ігрового образу дає змогу молодшим школярам змінити свою позицію у ставленні до емоційних станів ровесників. Завдяки ігровій ситуації змінюється ставлення вихованця до себе й формується толерантне ставлення до однолітків.

Так, в особливих ігрових умовах молодший школяр має можливість моделювати систему соціальних взаємин у наочно-дієвій формі, розвивати орієнтування в них. В умовах гри відбувається поступове подолання особистісного егоцентризму, завдяки чому розвивається самосвідомість дитини, вона стає соціально компетентною, набуває досвіду взаємодії, розв'язання проблемних ситуацій, шліфує комунікативні вміння. На основі усвідомлення й вербалізації своїх внутрішніх переживань у грі дитина отримує змогу усвідомити зміст проблемної ситуації й змінити своє ставлення до неї. Завдяки грі відбувається поетапне засвоєння, відпрацювання, інтеріоризація знань, умінь і навичок толерантної поведінки. Підпорядкування ігровим правилам у контексті ролі стимулює формування елементів довільної регуляції поведінки.

Рольова гра також сприяє розвитку експресивних навичок (уміння передавати настрій, внутрішній стан, переживання за допомогою міміки, жестів, пантоміміки), зумовлює особистісні зміни. Так, зокрема, «приміряючи» на себе різні за змістом і статусом ролі, вихованець опиняється перед необхідністю змінити свої настанови, ставлення, адже гра вимагає від нього перевтілення, розуміння, прийняття та вияву почуттів іншої людини. Так створюються умови для формування толерантності, розвитку самосприйняття, самооцінки, самоповаги молодших школярів.

Великий виховний потенціал щодо толерантного зростання молодших школярів містять театралізовані ігри як різновид сюжетно-рольових ігор (Сухомлинський, 1979). Вони

зберігають ознаки останніх: зміст, творчий задум, роль, сюжет, рольові та організаційні дії і відносини. Тематика і зміст театралізованих ігор мають моральну спрямованість, яка міститься у кожній казці, літературному творі й повинна бути в імпровізованих постановках. Це дружба, чуйність, доброта, толерантність, чесність, сміливість, комунікабельність. Обраний дитиною улюблений герой стає взірцем для наслідування. Дитина починає ототожнювати себе з цікавим для неї образом. Здатність до такої ідентифікації й дає змогу через образи театралізованої гри непомітно впливати на дітей. Із задоволенням перевтілюючись в улюблений образ, вихованець добровільно приймає й привласнює притаманні йому риси.

Самостійне розігрування дітьми ролей дає змогу їм набути досвіду моральної поведінки, сформувати вміння діяти згідно з соціальними нормами, сприяє розвитку комунікативних, перцептивних та інтерактивних умінь. Великий і різнобічний вплив театралізованих ігор на особистість дитини дає змогу використовувати їх як впливовий, але ненав'язливий педагогічний засіб, бо сам вихованець зазнає при цьому задоволення, радості.

Висновки. Отже, можемо твердити, що виховання толерантності в молодших школярів потребує введення у виховний процес умов, які відповідають їхнім віковим та індивідуальним особливостям, що виявляється насамперед у готовності вчителя до безоцінного прийняття дитини, яке ґрунтується на довірі, емпатії,

відкритості у взаєминах із нею. Крім того, взаємини в дитячому колективі мають бути організовані на засадах взаємодопомоги, довіри, доброзичливого й відкритого спілкування.

Особливу увагу слід приділяти практиці гуманних взаємин молодших школярів, наполегливій щоденній роботі, спрямованій на перехід від «знаних» мотивів (орієнтування в тому, що таке добре, а що погано) до «реально дієвих» мотивів (повсякденне дотримання у власній діяльності засвоєних норм взаємодії, спілкування, поведінки). Зазвичай досить часто спостерігається розбіжність між знаннями та реальною поведінкою вихованців, що виявляється в невмінні їх переносити знання та дії, застосовані в одній ситуації, на іншу, знаходити правильний спосіб поведінки, взаємодії, спілкування на основі вже відомих правил. Досить часто ця розбіжність пояснюється браком практичного досвіду в молодших школярів щодо використання наявних знань у власній поведінці. Щоб подолати цей дисбаланс, необхідно систематично привчати вихованців до вияву толерантності у взаєминах, активності в міжособистісній взаємодії, спілкуванні з оточенням.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Подальшого вивчення потребують, зокрема, такі питання, як виховання толерантності в учнів інших вікових груп (підлітки) та підготовка майбутніх класних керівників основної школи до виховання толерантності в учнів старших класів.

Список використаних джерел

- Бех, І. Д. (1998). *Особистісно зорієнтоване виховання: науково-методичний посібник*. Київ: ІЗМН. 204 с.
- Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. Проект. (2001). Київ: Шкільний світ. 23 с.
- Немов, Р. С. (1998). *Психодіагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики*. Москва: ВЛАДОС. 632 с.
- Сухомлинський, В. О. (1976). *Вибрані твори: у 5-ти томах*. Дзевєрін О. Г. (голова), Черпінський М. В., & ін. (Ред.). (Т. 2.). Київ: Радянська школа. 718 с.
- Тернопільська, В. І. (2014). Особливості виховання толерантності у дітей молодшого шкільного віку. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* Київ: Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. (Вип. 82, част. 1). С. 66–71.

Відомості про автора:

Потапчук Тетяна Володимирівна
tatvolod@ukr.net
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна

doi: 10.33842/22195203/2021/26/162/167

Матеріал надійшов до редакції 30. 03. 2021 р.
Прийнято до друку 28. 04. 2021 р.

References

- Bekh I. D. (1998). *Personally oriented education: a scientific and methodical manual: naukovo-metodychnyj posibnyk*. Kyiv: IZMN, 204 p.
- National doctrine of education development of Ukraine in the XXI century. Kyiv: Shkilnyi svit, 23 p.
- Nemov R. S. (1998). *Introduction to scientific psychological research with elements of mathematical statistics*. Moscow: VLADOS, 632 p.
- Sukhomlynsky V. O. (1979). *Selected works: in 5 volumes*. Kyiv: Radianska shkola, 718 p.
- Ternopil'ska V.I. (2014). Features of tolerance education in children of primary school age. *New learning technologies: scientific method. coll.* Kyiv: Institute of Innovative Technologies and Educational Content of the Ministry of Education and Science of Ukraine. (Issue 82, part 1). Pp. 66–71.

Information about the author:

Potapchuk Tetiana Volodymyrivna
tatvolod@ukr.net
DVNZ "Percarpathian National
Vasyl Stefanyk University"
Shevchenko St., 57, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine

doi: 10.33842/22195203/2021/26/162/167

Received at the editorial office 30. 03. 2021.
Accepted for publishing 28. 04. 2021.